

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 339.924

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНИХ ВЕКТОРІВ ІНТЕГРАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Геращенко С.О., к.е.н.

Національний гірничий університет

У статті проаналізовано питання зовнішньоекономічної інтеграції України. Досліджено можливі переваги і ризики від інтеграції до Європейського Союзу та Митного союзу СНД. Зроблено аналіз наукових досліджень щодо можливих варіантів інтеграційного розвитку. Розраховано обсяги зовнішньоекономічного обігу України з країнами ЄС та країнами Митного союзу СНД. З'ясовано основні перспективи інтеграції України до ЄС, на основі яких зроблено висновки про пріоритетність розвитку євроінтеграційного вектора для України. Запропоновано варіант багатовекторності інтеграції нашої країни у світове господарство із збереженням державного суверенітету та забезпеченням захисту національних економічних інтересів.

Ключові слова: зовнішньоекономічна інтеграція, інтеграційний розвиток, інтеграційні устремління, національна інтеграційна політика, зовнішньоекономічний обіг, конкурентоспроможність продукції, національні економічні інтереси.

The issue of foreign economic integration of Ukraine is analyzed. Possible advantages and risks of integration into European Union and Customs Union of CIS are studied. Scientific studies by Ukrainian and foreign experts on possible integration development variants are analyzed. The volume of foreign economic turnover of Ukraine with EU countries and CIS Customs Union is calculated. There are determined the main perspectives of Ukraine's integration into EU, which make the basis for conclusions about the priority of development of European integration direction for Ukraine. It is suggested the variant of multivector integration of our country into the world economy with the state sovereignty kept and national economic interests secured.

Key words: foreign economic integration, integration development, integration intention, national integration policy, foreign economic turnover, product competitiveness, national economic interests.

Актуальність проблеми. У ХХІ ст. коли світ стає все більш глобалізованим питання зовнішньоекономічної інтеграції стають одними з найактуальніших. Як правило, національна економіка є інтегрованою у

світовий економічний простір, включеною до системи світогосподарських зв'язків. У такій інтеграції є як плюси, так і мінуси. У кінцевому рахунку, тенденцією є те, що стан національної економіки, її стратегічне майбутнє все більше визначається не лише внутрішнім потенціалом, а й ступенем участі у міжнародному розподілі праці, загальносвітовим характером науково-технічного прогресу. Ось чому подальший пошук шляхів ефективної інтеграції України у світовий економічний простір є важливим завданням для країни, її державних інституцій. Правильний вибір вектора зовнішньоекономічної інтеграції повинен сприяти ефективній модернізації економіки України, захисту її національних економічних інтересів, розвитку власної конкурентоспроможної промисловості і, в кінцевому підсумку, дозволить нашій країні визначити своє положення в світовій економіці в якості високорозвиненої держави.

Аналіз останніх наукових досліджень. Теоретичні, методологічні та практичні аспекти інтеграційного розвитку України досліджувалися у працях В. Геєця, В. Сіденко, Д. Лук'яненко, А. Поручника, Я. Столярчука, Є. Панченко, В. Чужикова, М. Вожняка, В. Будкіна, О. Білоруса та інших учених. Ці праці охоплюють широке коло питань щодо рівня сучасного стану та подальшого розвитку національної інтеграційної політики. Разом з тим порушена у статті проблематика залишається актуальною для подальших досліджень. Це пов'язано з необхідністю комплексного дослідження чинників, що формують потенційні переваги та можливі ризики у випадку західного (ЄС) чи східного (ЄврАзЕС, Митний союз СНД) векторів інтеграційного розвитку України.

Метою роботи є аналіз чинників, що формують потенційні переваги та можливі ризики у випадку інтеграції України до Європейського Союзу та Митного союзу СНД.

Викладення основного матеріалу дослідження. Україна знаходиться на роздоріжжі у своїх інтеграційних устремліннях. З однієї сторони вона активно розглядає варіант співробітництва у рамках Митного союзу країн СНД, а з іншої декларує свої наміри вступити у Європейський Союз. Така невизначеність національної інтеграційної політики може впливати на обсяги зовнішньоторгових потоків країни і призвести до подальшого зниження конкурентоспроможності вітчизняної продукції на світових ринках.

Слід зазначити, що будь-який із інтеграційних варіантів має як свої переваги для майбутнього розвитку України, так і суттєві ризики.

Останні пов'язані з можливістю консервації статусу країни у світовій економіці, як такої, що є постачальником сировинної продукції і товарів з низьким рівнем технологічної переробки. А тому при виборі варіанта інтеграційного розвитку слід враховувати як короткострокові переваги, так і потенційні довгострокові переваги для України за рахунок вступу в інтеграційні об'єднання.

На сьогоднішній день існує 3 варіанти розвитку інтеграційних процесів для України:

1. Європейська інтеграція, яка повинна завершитися зі вступом України у Європейський Союз (ЄС).
2. Євразійська інтеграція, яка завершується вступом України у Євразійський Союз (ЄврАзЕс), Митний союз, Єдиний економічний простір (членами цього угруповання на сьогодні є Росія, Білорусія, Казахстан, а Киргизія і Таджикистан залишаються кандидатами на вступ).
3. Збереження статусу-кво, що передбачає позаблокову позицію України.

Дослідження свідчать, що найбільшим торговим партнером України є країни Митного союзу СНД (Російська Федерація, Білорусія, Казахстан). За даними Державної служби статистики України в 2011 р. частка цих країн у загальному зовнішньоторговому обороті України дорівнювала 38,8% (з країнами ЄС – 29%). Доля експорту у країни Митного союзу товарів українського походження 34,5%, імпорту із країн Митного союзу – 42,4%. Відповідні показники по товарам із країн ЄС складають 26,3% і 31,2% (див. табл.1).

Обсяги зовнішньоекономічної торгівлі з країнами Митного союзу СНД у 2011 р. виросли у порівнянні з 2010 р. на 39% і дорівнювали 58,6 млрд. дол. Обсяги торгівлі з країнами ЄС за вказаний період зросли на 36% і склали 43,7 млрд. дол.

Враховуючи той факт, що 35% експортної продукції України йде на ринки країн Митного союзу СНД, то вільна торгівля з цими країнами призведе до очевидних переваг, оскільки:

по-перше, українські товари виробляються приблизно на однаковій технологічній основі, що й товари країн Митного союзу;

по-друге, існує досить масштабна кооперація українських підприємств з підприємствами Росії, Білорусії, Казахстану;

Таблиця 1. Зовнішньоекономічний обіг України з країнами ЄС та країнами Митного союзу [2].
(млн. дол. США)

Країна	Експорт			Імпорт			Товарообіг		
	2009р.	2010р.	2011р.	2009р.	2010р.	2011р.	2009р.	2010р.	2011р.
Україна (загальний обсяг)	39695,7	51405,2	68394,2	45433,1	60742,2	82608,2	85128,8	112147,4	151002,4
Країни ЄС частка в загальному обсязі (%)	9499,3 23,9	13051,9 25,4	17970 26,3	15392,7 33,9	19101,2 31,4	25752,9 31,2	24892 29,2	32153,1 28,7	43722,9 29
Російська Федерація частка в загальному обсязі (%)	8494,9 21,4	13428,1 26,1	19819,8 28,9	13235,8 29,1	22198 36,5	29132,1 35,3	21730,7 25,5	35626,1 31,8	48951,9 32,4
Білорусія частка в загальному обсязі (%)	1258,9 3,2	1899,2 3,7	1922,2 2,8	1692,8 3,7	2567,6 4,2	4211,8 5,1	2951,7 3,5	4466,8 4	6134 4,1
Казахстан частка в загальному обсязі (%)	1418,4 3,6	1300,5 2,5	1857,6 2,7	2033,9 4,5	766,2 1,3	1676 2	3451,9 4	2066,7 1,8	3533,6 2,3
Країни Митного союзу СНД частка в загальному обсязі (%)	11172,2 28,1	16627,8 32,3	23599,6 34,5	16962,5 37,3	25531,8 42	35019,9 42,4	28134,7 33	42159,6 37,6	58619,5 38,8

по-третє, однорідна виробнича і правова інфраструктура економічної діяльності підвищує рівень конкурентоспроможності українських товарів на цих ринках і не потребує значних інституційних перетворень;

по-четверте, сподівання на значне зниження ціни на імпортований газ для нашої країни (сьогодні ціна на газ для України складає 450 дол. США за 1000 кубометрів, а, наприклад, для Білорусії 156,5 дол. США за 1000 кубометрів) призведе до скорочення витрат виробництва багатьох товарів та зміцнить конкурентоспроможність українських товарів на відповідних товарних ринках.

Звертають на себе увагу думки окремих українських експертів, зокрема академіка НАН України Ю. Пахомова, який вважає, що першочерговим кроком для вирішення складної економічної ситуації в Україні може стати проект Митного союзу СНД, оскільки він оснований на реальних розрахунках[1].

Крім того, слід відзначити, неодноразові заклики політичного керівництва Митного союзу, зокрема відповідального секретаря Комісії Митного союзу академіка РАН і НАН України С. Глазьєва, які спираючись на історичну спорідненість українського і російського народів пропонують спільні зусилля для модернізації економік обох країн.

Але враховуючи усе вищезазначене, на нашу думку, існують серйозні ризики, що короткотермінові переваги у довгостроковій перспективі можуть трансформуватися для нашої країни значними втратами, пов'язаними із сповільненням темпів економічних, технологічних, інституційних і демократичних реформ. В економіці країн Митного союзу (також як і в Україні) відсутні умови для інноваційного розвитку економіки, інвестиційні ризики є достатньо високими, що стримує обсяги іноземних інвестицій, відсутні реальні стимули для глобальних і ефективних змін в усіх сферах суспільного життя, що загрожує призвести до остаточної консервації економічної, соціальної і технологічної відсталості нашої країни в сучасному постіндустріальному світі.

Крім того вступ України у Митний союз Росії, Білорусії і Казахстану призведе до часткової втрати державного суверенітету, оскільки в цьому інтеграційному об'єднанні діють наднаціональні органи управління, а це суперечить головному принципу недискримінації, що визначено в ст.1 ГАТТ- 1994 (лібералізація торгівлі між сторонами Митного Союзу не

повинна для третіх сторін створювати в торгівлі більш високих бар'єрів, ніж ті, що існували до створення такого союзу).

Проаналізуємо можливі переваги і перспективи інтеграції України до ЄС.

На сьогоднішній день членство в ЄС приваблює, *по-перше*, високим рівнем життя людей, який називається економістами індексом людського розвитку (ІЛР). Цей показник включає в себе декілька складових: тривалість життя, ВВП на душу населення, рівень життя, рівень освіченості тощо. ІЛР вимірюється від 0 до 1 (самий високий показник). В Україні він склав 0,729[3], це є 76 позицією країни у світі і відповідає середньому значенню ІЛР. Білорусія і Росія займають 65 і 66 місця відповідно.

Високий ІЛР відповідає значенню 0,741 і вище, а дуже високий ІЛР відповідає значенню 0,889 і вище. Такі високі значення коефіцієнта характерні, зокрема, для країн ЄС, в яких тривалість життя складає в середньому 79, а в найбільш розвинутих його країнах - 80 років, в той час як в Україні цей показник дорівнює 68,5 років. Звертає на увагу те, що ВВП на душу населення при високому значенні ІЛР складає понад 11 600 дол. на душу населення, а при дуже високому 33 352 дол. і вище. В Україні значення ВВП на душу населення в останні роки не досягає рівня 6 000 дол. (100 місце у світі). Слід зазначити, що середньосвітове значення цього показника в 2010 р. склало 10 000 дол., а це означає, що Україна не досягає середньосвітового рівня. У Росії ВВП на душу населення у 2010 р. склав 15 000 дол. (51 місце у світі), у Білорусії – 13 000 дол. (62 місце у світі). ВВП на душу населення у країнах ЄС у 2010 р., зокрема в Іспанії склав 26 508 дол., у Франції – 30 462 дол., Німеччині – 34 854 дол., Італії – 26 484 дол. У цілому експерти зазначають, що по рівню життя Україна займає одне з останніх місць у Європі, випереджаючи лише Молдову.

По-друге, верховенством права і високим рівнем розвитку демократії, що на протязі тривалого часу сформувавши відносно високий ступінь поваги до різних культур і поглядів, що дозволить Україні в ЄС як державі зберегти свою самобутність.

По-третє, наявністю чіткого, зрозумілого, прозорого і дієвого законодавства, яке формує сприятливі умови для ведення бізнесу (більше

половини членів ЄС входять до ТОП 30 країн по легкості ведення бізнесу у щорічному звіті «Doing Business» [4], а також по індексу демократії). Внаслідок ми отримуємо високі кінцеві стандарти товарів і послуг, які Україна може запозичити.

По - четверте, наявністю значних можливостей у європейського фінансового ринку. Очевидно, що Україна потребує значних фінансових ресурсів для модернізації технологічної бази промислового виробництва. За результатами оцінювань потреба в інвестиціях вимірюється приблизно 40-50 млрд. дол. США щорічно.

Збільшення інвестування потребують практично всі галузі національної економіки, оскільки рівень зносу основних фондів є дуже високим, якщо не сказати критичним. Стан виробничих фондів створює небезпеку для економіки країни, інфраструктурні галузі розвиваються достатньо повільно, внутрішніх ресурсів недостатньо для формування серйозних перспектив національної економіки. Аналіз макроекономічних показників засвідчує, що весь ВВП України за 2011 р. становив 1314 млрд. грн., тобто приблизно 165 млрд. дол. США [5]. Доходна частина Державного бюджету країни складає приблизно четверту частину від ВВП.

Досягнутий рівень виробничої бази не виглядає достатньо надійним потенціалом для ведення глобальної конкурентної боротьби. В той же час, світовий досвід доводить, що здатність національних економік використовувати сучасні технології багато у чому сьогодні визначає місце конкретної країни у світовій економічній спільноті, життєвий рівень її населення.

Розвиненість або відсталість технологічної системи, її здатність або нездатність оновлюватися на інноваційній основі у XXI столітті є одним із найбільш суттєвих чинників лідерства або відставання країни у ринковому глобальному змаганні. Таким чином відсутність можливості оновлення основних фондів в найближчій перспективі призведе до неконкурентоспроможності промислової продукції. Реалізація цієї цілі потребує значних фінансових коштів (як внутрішніх, так і позичкових), і з цієї точки зору фінансовий потенціал країн Митного союзу значно поступається можливостям ЄС.

По-п'яте, У ЄС створено єдиний внутрішній ринок, зняті обме-

ження на вільне переміщення товарів, капіталів, робочої сили між країнами, створено єдину валютну систему, Європейський Центральний банк, що регулює грошово-кредитні відносини. Всі можливості цього інтеграційного угруповання будуть доступні і для України, у випадку її вступу до ЄС.

Офіційний представник ЄС, директор департаменту зовнішньополітичного сервісу ЄС М. Лайчак, назвав у якості позитивних результатів для України, у випадку підписання Угоди про вільну торгівлю з ЄС, наступні: 1) відкриття європейського ринку у багатьох галузях (транспорт, енергетика, сільське господарство і т. д); 2) ліквідація тарифних і нетарифних бар'єрів у торгівлі буде сприяти модернізації України і її економіки; 3) для українських громадян з'явиться можливість вільніше відвідувати країни ЄС; 4) країна буде приймати участь у великій кількості програм і ініціатив ЄС, отримає значну допомогу у реалізації реформ, що розпочалися в країні [6].

Таким чином для України у випадку поступального руху в напрямку євроінтеграції, і в кінцевому результаті вступу до ЄС, відкриється багато можливостей, зокрема, для вільної торгівлі, безвізового режиму переміщення по країнам-членам ЄС, доступу до фінансових ресурсів тощо.

По-шосте, більшість українських вчених (В. Чужиков, О. Білорус) вважають, що інноваційна модель розвитку країни, необхідність завершення трансформаційних реформ можливо при русі у європейському напрямку. При цьому вони зазначають, що як будь-який глобальний процес, це буде мати для України позитивні і негативні наслідки.

У глобальній перспективі розвитку світової економіки і ролі у ній України, цікавими і науково обґрунтованими є точки зору українських науковців, зокрема Д. Лук'яненко і А. Поручника., Є. Панченко та ін., які вважають за необхідне одночасно взаємодіяти з двома стратегічними інтеграційними векторами: західним (ЄС) і східним (СЄП, СНД, Митний союз). При цьому роль стратегічної перспективи відводиться знову ж таки інтеграції України до ЄС, оскільки досвід такого співробітництва інших країн констатує позитивні результати для модернізації і розвитку їх економік [7]. Сьогодні багато учасників міжнародних економічних об'єднань, таких як ЄС, АТЕС, НАФТА, ОЧЕС, СНД та ін., також яв-

ляються членами інших регіональних об'єднань. Деякі країни мають угоди про створення зон вільної торгівлі не з однією, а з декількома державами, що не суперечить нормам і правилам системи ГАТТ/ ВТО і іншим міжнародним правовим документам [8].

У той же час світовий досвід доводить, що при євроінтеграції для України можуть виникнути наступні ризики: 1) посилення конкурентного тиску на внутрішньому ринку України з можливим витісненням національного виробника з внутрішнього ринку; 2) необхідністю пошука партнерів і інвесторів з ціллю модернізації виробництва, оскільки в кризових умовах у ЄС фінансові акценти зміщуються в сторону найбільш економічно розвинених країн-членів Євросоюзу, так званих ЄС-15; 3) зниження конкурентоспроможності національної сільськогосподарської продукції на внутрішньому ринку, оскільки в ЄС діє масштабна система державної підтримки галузі; 4) посилення еміграції вітчизняних висококваліфікованих кадрів при отриманні безвізового режиму переміщення по країнам-членам ЄС. «Відплив умів» може досить негативно вплинути на благоустрій країни і її розвиток у подальшому, а також на стан української нації і культури в цілому.

Висновки. У цілому результати глобалізації суттєво відрізняються у залежності від досягнутого рівня розвитку, структурних особливостей і національної економічної політики. В одних випадках це призводить до розширення можливостей розвитку національної економіки, в інших – до прискореної руйнації недостатньо конкурентоспроможних національних структур і, по суті, до виходу національної економіки із контекста глобалізованої економіки, а у найбільш складних – до її маргіналізації. Тому дуже важливим для України є знаходження оптимального балансу інтеграції.

Як свідчить проведений аналіз обсяги зовнішньоекономічного обігу України з країнами ЄС та країнами Митного союзу сумарно складають майже 70%, з розподілом часток на майже 40% - країни Митного союзу та майже 30% - країни ЄС (див. табл.1). Це говорить про те, що національні економічні інтереси є на Заході і Сході. Відповідно недоцільним є втратити будь-яку з цих часток.

Беручи до уваги різні точки зору фахівців на вибір Україною «західного» (ЄС) чи «східного» (ЄврАзЕС) вектора економічної

інтеграції найбільш реальним, на нашу думку, на сьогоднішній день є варіант багатовекторності інтеграції нашої країни у світове господарство, з обов'язковим збереженням державного суверенітету і забезпеченням захисту національних економічних інтересів. При цьому з Митним союзом СНД необхідно підтримувати відносини на більш низькому інтеграційному рівні. Достатнім рівнем інтеграції України у Митний союз СНД з урахуванням власних національних економічних інтересів - це підписання Згоди про вільну торгівлю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Либерализм и модернизация (по материалам круглого стола) // Економіка України. – 2011. - № 8.- С.8-13
2. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Human development report 2011. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http//hdr.undp.org...2011_EN_Table1](http://hdr.undp.org...2011_EN_Table1)
4. Сайт «Doing Business» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doing-business.org>.
5. Сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
6. Лайчак. Про філософію ЄС і позитивну атмосферу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http//www.day.kiev.ua/218030](http://www.day.kiev.ua/218030).
7. Панченко Є., Лук'яненко Д., Чужиков В., Возняк М. та ін.. Цілі економічного розвитку України. Конвергенція економічних моделей Польщі та України. Монографія. К., КНЕУ, 2010 с. 292.
8. Лук'яненко Д.Г., Поручник А.М., Столярчук Я.М. та ін. Національні пріоритети антициклічного регулювання економіки України. Анти циклічне регулювання ринкової економіки: глобалізацій на перспектива. Монографія. К., КНЕУ, 2010 с.332.